

av makten 1772. Å andra sidan tillgreps de grövsta okvädingsord, även mot kungen och hans gemål. Uttalanden visar att också en del personer i samhällets lägre skikt var medvetna om kungens maktlöshet och dessutom om vad som rörde sig i den aktuella politiska situationen, ibland dock i förvanskad form. Inte oväntat kan Nordin visa att de högre stånden rannsakades för brott av allvarligare art som förgripliga skrifter medan de lägre hävde ur sig skymfliga ord och åtbörder. Beivrandet av majestätsbrotten hade främst, menar Nordin, en socialdisciplinerande funktion och bidrog därmed till stabiliteten.

Det är en intressant och tänkvärd bok, vars styrka är författarens *resonemang* kring sina frågor. Även om han inte alltid kommer fram till klart uttalade resultat är frågor ställda och belysta. Som redan framhållits är boken försedd med ett superbtt illustrationsmaterial. För att texten ska hålla den röda tråden i resonemangen har mycket information lagts i det omfångsrika notsystemet. Det är i grunden positivt men ibland skulle det ha varit bra med en kort upplysning i den löpande texten. Majestätsbrotten var till exempel ofta knutna till aktuell politisk situation, något som kan framgå först i en not.

Intressant och tänkvärd, ja, inte minst med tanke på dagens Sverige. Även om förhållandena nu är så annorlunda börjar man fundera. Vilken funktion har den maktlöse monarken nu? Var går nu gränsen mellan kungen som statschef och som privatperson? Hur långt kan pressen gå åt ena eller andra hållet i sin bevakning av kungahuset? Vilken roll inom nationen hade egentligen det tal som kungen höll vid minneshögtiden efter tsunamikatastrofen, det tal som mötte så stor uppskattning? Varför vill svenskar, som strävar så efter jämställdhet, i så hög utsträckning behålla monarkin? Behov av en person över stånden (läs: de politiska partierna)? Behov av kontinuitet?

Anna-Brita Lövgren

Jessica Parland-von Essen, *Affärer, allianser, anseende: konsten att tillhöra eliten i Helsingfors ca 1740–1820* (Helsingfors: Schildts, 2010). 224 s.

Jessica Parland-von Essens bok *Affärer, allianser, anseende* är en kulturhistorisk studie av en på 1740-talet liten stad som på 1820-talet har blivit huvudstad. Under de studerade decennierna förändrades också stadens elit. Den nya länsindelningen 1776 flyttade landshövdingen och hans tjänstemän från Helsingfors till Tavastehus. Sveaborgs fästningsverk däremot förde med sig officerarna och aktiverade handeln. När Helsingfors 1812 blev huvudstad flyttade en ny ämbetsmannaelit till staden. När staden växte kände inte alla längre varandra. Det blev allt viktigare att markera distinktion och tillhörighet i ett visst skikt genom yttre markörer och livsstil. Att njuta anseende, ha rätt yttre framtoning och vara känd för sin hederlighet var viktigt för borgarna vid denna tid. Dessa egenskaper kunde uppnås genom vänskaps- och släktskapsband, och genom de rätta konsumtionsvalen, och var av oersättlig betydelse i konkurrensen om tjänster och ställning i samhället. Detta, konstaterar Parland-von Essen, gäller både i tävling med adeln och inom det egna ståndet.

Med ett personhistoriskt betraktelsesätt närmar sig Parland-von Essen sitt ämne. Hon koncentrerar sig på tre Helsingforssläkter och undersöker genom dem elitens villkor i en stad i förändring där pengar, utbildning och nätverk var viktigare än någonsin tidigare. Förändringen studeras och illustreras genom fältproviantmästaren Mathias Weckström (d. 1776), borgmästaren Johan Kuhlberg (1726–1790) och läkaren Otto Berndt Rosenström (1765–1819) och deras nätverk som går in i varandra. Studien visar att borgarna i Helsingfors hade aktiva kontakter åt flera håll och vädersträck. Äktenskapspartner, och genom dem nya affärskompanjoner, fann man bland annat i Viborg, Reval och Stockholm. För den person-

historiskt intresserade innehåller boken flera intressanta uppgifter som Parland-von Essen har funnit i Helsingfors magistrats protokoll och olika släktarkiv. Den stora mängden personer, som har varit befryndade eller relaterade till varandra på olika sätt, hade gärna kunnat ställas upp i ett regelrätt personregister, eller i form av några släktträd.

Parland-von Essen tar upp skillnaden mellan det privata och offentliga rummet. Betydelsen av kön framkommer särskilt i hennes framställning av kyrkorummet och de gränser och laddningar som det präglades av. Hon påpekar ändå att kvinnorna också kunde ta plats på sådana områden där männen ansågs ha ensamrätt på verksamheten, som till exempel handeln i staden. Det fanns mäktiga kvinnor med stort inflytande i staden och de kunde driva sina intressen inom olika instanser lika kraftigt som männen. Kvinnornas betydelse för borgarnätverken var inte obetydlig. Det var därför viktigt att hitta bra äkta män åt döttrarna för att äktenskapen skulle kunna bidra till nyttiga affärsallianser. Som änkor kunde kvinnorna ha en stark ställning och stöd av familjens nätverk. I vissa fall har söner förblivit ogifta för att moderns position som änka inte skulle hotas, visar Parland-von Essen.

I slutdelen av sin bok koncentrerar sig Jessica Parland-von Essen på läkaren Otto Berndt Rosenström i vars liv betydelsen av utbildning, äktenskap och nätverk är mycket tydlig. Läkarfamiljens vardagsliv, läkaryrkets utbildningskrav, barnmorskeyrket och förlossningar behandlas i den sista fjärdedelen av verket. Slutligen ger det Rosenströmska fallet anledning att diskutera släktens plikter och intressen på grund av ett stort och uppslitande gräl om ett arv. Också här är kvinnornas roll och arvsrätt en viktig aspekt.

Slutligen återvänder Parland-von Essen ännu till frågor och problem i relation till källmaterialet i en personhistorisk studie. Namnbruket på 1700-talet och ännu 1800-talet bär till exempel på andra betydelser än i dag. Nam-

net var då inte en oföränderlig del av människans identitet, som man gärna uppfattar det i dag. Man var snar att byta namnform och stavning beroende på sammanhang och språk.

Jessica Parland-von Essen har i denna bok koncentrerat sig på köpmannakretsar och ofrälse ståndspersoner, medan hon mer eller mindre har lämnat bort adeln, hantverkarna, soldaterna och prästerskapet i staden. Trots det skulle bokens material ha räckt till flera böcker. Forskningen om Finlands städer på 1700-talet är ännu i hög grad i sin linda. Denna undersökning visar hur mycket och mångskiftande material och frågeställningar som återstår att vidareutveckla. Den visar hur internationella kontakterna och livet kunde vara i 1700- och 1800-talets Finland med nätverk och handel med flera städer Östersjön. Boken kan läsas som en populärhistorisk stadshistorisk skildring av livet i Helsingfors under några händelserika decennier, men Parland-von Essen lyckas också genom att fokusera på nätverken tematisera flera intressanta frågor som är aktuella inom historieforskningen i dag. Personligen hade jag gärna sett mera kopplingar till forskningslitteratur om merumtion, nätverk, livsstil och genus på 1700-talet, vilket enligt min åsikt hade fördjupat bokens vetenskapliga ambitioner och varit ett fruktbart sätt att tydligare föra framåt forskningen på områden som ännu inte är mycket undersökta i Finland.

Jessica Parland-von Essens bok är mångsidig och innehållsrik. Därför böljar den ställvis från ämne till ämne på ett sätt som gör att man kan förlora den röda tråden ur sikte. Man kunde gärna ha rensat manus från några bispår, händelser och personer för att skapa större koherens. Å andra sidan är det också så att mängden detaljer och spår visar att det i källmaterialet finns mycket att studera ännu i framtiden. Att boken till sitt anslag, sin språkdräkt och med hänvisningar i fotnoter är skriven i en vetenskaplig stil gör att läsaren kan bli besviken då frågeställningarna ändå förblir på en ganska allmän nivå, utan diskussioner

om vad andra forskare har hävdad i liknande frågor. Parland-von Essen hade också kunnat lyfta fram betydelsen av en del av sina resultat som bygger på omfattande arkivkännedom. Kvinnornas betydelse inom köpmannaeliterna i Finland som författaren så tydligt påvisar är till exempel ett ämne som har studerats bara av ett fåtal personer. Hennes insats på detta område är alltså inte utan betydelse, vilket får sägas här eftersom hon inte säger det i sin bok.

Ulla Ijäs

Per-Ola Räf, *Fårkonsulenter på 1700-talet: biografisk matrikel över eleverna vid Jonas Alströmers Schäferskola på Höjentorp och i Alingsås*, Skogs- och lantbrukshistoriska meddelanden nr 46 (Stockholm: Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, 2010). 154 s.

Kanske inte läsaren omedelbart kastar sig över en bok med den här titeln. Den säger vad det handlar om, vilket kanske låter smalt. Den är också främst en "matrikel", styrd av alfabetet och med flera register. Efter inledningar följer den biografierande huvuddelen över ett sextiotals elever vid schäferierna först i Höjentorp och sedan Alingsås, sedan några bilagor av organisatorisk art. Som sagt, det här är inte en bok för Pressbyrån. Men samtidigt är detta 1700-talet i vision och verklighet, förhoppningar om en bärande inhemsk ullproduktion, utvecklade manufakturer och utkonkurrerad import, resultatet i form av ett ansenligt antal ofta fattiga men välutbildade fåreexperter.

Främst handlar det om ett antal öden, upplagda i turordningen födelse, utbildning, verksamhet, publicering, allt följt av källhänvisningar. Det är en väldokumenterad framställning. Det enda som kunde vara tydligare är hänvisningarna till handskrivet material (var finns Rothofs så ofta återopade dagbok?). Andrahandsfigurer som Karl Dahlman-Eskilsson,

Lorens Rothof och Carl Nyrén blir här huvudpersoner. Alströmarnas roll som epokens uppbyggare mer än skymtar. Ett sextiotals elever biografieras. Inte så få hade en akademisk bakgrund, några hade till exempel disputerat för Linné (Erland Tursén, Nils Hesselgren, den danske eleven Jörgen Tyke Holm), flera hade läst i Lund. Deras verksamhet följs i arkiven och citeras med välvalda utdrag. Man kan imponeras av schäfrarnas publiceringsverksamhet och deras bouppteckningar visar upp ibland goda bibliotek, någon ägde 160 böcker.

Gruppen passar förstås in i en värld som hyllade herdeidyllen. Som det står i avisan när kungaparet besökt Höjentorp 1744: "Schäfergåssarnas enfaldiga Musique uptogs så nådigt, at när de med sina Wallhorn tystnade, fingo de befallning, at åter begynna blåsa" (s. 79). Men mycket talar om misär eftersom finansiering ofta saknades. Meningen att ge socknens fårkonsulent ett hemman uppfylldes inte alltid eller tog tid. Så blev hela projektet en parentes, men den ligger som sagt, mitt i perioden på frihetstidens gröna allmänning. Bibliotekarien vid Veterinärhögskolan i Skara Pelle Räfs bok hjälper oss att komma nära denna verklighet och duger till ren lustläsning. Man får veta mycket om tiden men också om fåren, deras avel, deras sjukdomar och besvär, och deras betydelse för människan.

Gunnar Broberg

Jesper Swedberg, *Swensk Ordabok*, utgiven efter Uppsala-handskriften, med tillägg och rättelser ur övriga handskrifter, av Lars Holm, Skara stiftshistoriska sällsks skriftserie 46 & Acta Bibliothecae Scarenensis 12 (Järpås: Stiftelsen för utgivande av Skaramissalet, 2009). 718 s.

Numera är Jesper Swedberg kanske mest känd som psalmdiktare och möjligen som far till Emanuel Swedenborg. Han var professor, se-